

STANISLAV REJTHAR

DOBŘÍ VOJÁCI PADLI...

ZE VZPOMÍNEK VÁLEČNÉHO PILOTA

*Přišli jsme, abychom se poklonili památce
plukovníka ing. Stanislava Rejthara,
statečného letce a velkého vlastence.
Přišli jsme mu poděkovat jako vojáku za vše,
co pro čest a slávu naší vlasti vykonal a vybojoval.
Přišli jsme se rozloučit s mužem,
jehož krédem po celý život bylo plnit své přísahy a sliby v boji,
v přátelství, v rodině, v jakémkoliv povolání
a za všech okolností.*

plk. ing. František Fajtl (28. 11. 1977)

STANISLAV REJTHAR

DOBŘÍ VOJÁCI PADLI...

Ze vzpomínek
válečného pilota

VOLVOX GLOBATOR

*Umím i snížen býtí, umím také i hojnost mítí;
všudy a ve všech věcech pocvičen jsem, i nasycen býtí
i lačněti, totiž hojnost mítí i nouzi trpěti.*

Všecko mohu v Kristu, kterýž mne posiluje.

Filipským 4, 12–13 (Bible kralická)

All rights reserved

© VOLVOX GLOBATOR, 2022 (4., doplněné vydání)

Vyprávění zaznamenali

© Vladimír Beránek, Olga Bezděková-Rejtharová, Vlasta Rejtharová

Editor © Olga Bezděková-Rejtharová, 2022

ISBN 978-80-7511-679-6

ISBN 978-80-7511-680-2 (e-pub)

ISBN 978-80-7511-681-9 (pdf)

MUŽ A ŽENA V JEDNÉ VÁLCE

(místo úvodu)

Mrholí. Vrchy Nízkých Tater jsou zahaleny hustou mlhou. Nevidím je. Jen tuším.

Vím, že východním směrem je Ďumbier. A Chopok. Za jasného počasí bych mohl dohlédnout až k Liptovskému Mikuláši. Také k jezeru Liptovská Mara...

Pod sedlem Ďurková se na chvíli zastavím. Mlha houstne. Asi jako tenkrát...V listopadu 1944. Tehdy po hřebení Chabence, uprostřed mlhy, v prudké vánici a ve sněhových závějích kráčeli, často už jen z posledních sil, příslušníci 2. československé samostatné paradesantní brigády a další bojovníci Slovenského národního povstání. V patách měli příslušníky elitních jednotek SS, zkušené a dokonale vycvičené německé horské myslivce, včetně například tehdejších spojenců nacistického Německa, ruských Vlasovců...

Kdo nemohl dál – neměl šanci. Umrzl. Což byl i případ poslance předválečného československého parlamentu Jana Švermy...

Snažím si představit jednoho muže, který cestou bílé smrti šel tenkrát také. Urostlý, s tmavým plnovousem, v krátkém leteckém kožíšku. Takhle ho znám z fotografie... Pod košilí, na holém těle, měl omotanou československou vlajku. (O pozoruhodných osudech této vlajky se v knize dočtete.) Tahle vlajka nebyla jen tak obyčejným symbolem. Svou odvahou ji posvětilo jedenadvacet československých stíhacích pilotů, lidí, kteří před několika lety prchali z okupované vlasti, sváděli potom vzdušné souboje s nacistickým nepřítelem ve Francii, ve Velké Británii, aby pak přešli na východní frontu a odtud odletěli pomoci Slovenskému národnímu povstání...

Jméno onoho muže – Stanislav Rejthar.

Co vlastně předcházelo tomu, než se štábní kapitán československého zahraničního letectva ocitl uprostřed sněhové bouře na Chabenci?

Pro odpověď se musíme vrátit o pár měsíců zpátky.

Únor 1944. Místo děje: Paluba lodi Královna Pacifiku. Loď směřuje z Glasgow, přes Gibraltarskou úžinu, do Středozemního moře a dále pak do Egypta. Mezi cestujícími je jednadvacet československých stíhacích pilotů.

Někteří z nich, coby příslušníci britského královského letectva, zasáhli už v roce 1940 do slavné bitvy o Británii. Další se do bojů zapojili sice o něco později, přesto už mají na svém kontě řadu úspěšných leteckých soubojů a vítězství.

Nyní je ale čeká cesta přes půl zeměkoule – až na východní frontu. Hoří nedočkavostí. Chtějí být při tom. Chtějí být při osvobození své země. Velitelem jednotky stíhačů je František Fajtl. Náčelníkem štábu – Stanislav Rejthar.

„Stando, život je tam prý tvrděj,“ řekl v jednu chvíli František Fajtl Stanislavu Rejtharovi. „Ouraďuje se často na koleně, jí se černej chleba a spí v zemljankách pod zemí na holejch palandách.“

Velitel, jak později poctivě přiznal, měl trochu obavy, že by Stanislav Rejthar mohl mít s tvrdými ruskými podmínkami, tak odlišnými od života ve Velké Británii, problémy. Kdo ale mohl vědět, kolik vůle, odolnosti a životní energie se v tehdy dvaatřicetiletém pilotovi, který vyrůstal v tvrdých podmínkách moravského venkova, skrývá!

„Tehdy jsem ještě netušil, že se mu jednou budu pokorně omlouvat za své unáhlené poznámky,“ napsal v knize První doma pozdější generál a legenda našeho válečného letectva František Fajtl...

Uběhlo necelých osm měsíců. Piloti 1. čs. samostatného stíhacího leteckého pluku v SSSR, kteří přiletěli na pomoc Slovenskému národnímu povstání, se chystali – když bylo povstání potlačeno – k ústupu za frontovou linii. Jenomže – vzhledem k nedostatečnému počtu letounů, bylo jasné, že někdo z letců bude muset zůstat. Ale kdo? František Fajtl v knize První doma vzpomínal na okamžik, kdy ho ve chvíli těžkého rozhodování oslovil právě náčelník štábu Stanislav Rejthar:

„Veliteli,“ spustil najednou. Vždycky, když mne neoslovil křestním jménem, měl něco vážného na jazyku. Kromě toho jsem měl dojem, že to chce dnes zdůraznit jaksi slavnostněji. „Počítej s tím, že tu zůstanu. Koneckonců, dal jsi mi před časem na povel manšaft, musím se o něj starat dál, no ne?“

Stanislav Rejthar tedy – s dalšími dvěma českými letci – Jirím Sehnalem a Rudolfem Borovcem (ten později nalezne ve slovenských horách smrt) – zůstal dobrovolně v obklíčení. S nadějí, že se jim podaří nějak probít.

V té době už byl Stanislav Rejthar ženatý. Svou mladičkou ženu Vlastenku

(byla jednou ze dvou dcer československého úředníka exilové vlády Jaroslava Horníčka) a syna Slávka, který se narodil necelé dva měsíce před jeho odjezdem, musel nechat ve Velké Británii.

„Ne, já mu to nezazlivala,“ řekla mi mnoho let po skončení války Vlasta Rejtharová. „Copak jsem na to měla právo? Byl to přece voják. Věděl, co je jeho povinnost. Proto přece odešel za hranice, aby mohl bojovat. Věděla jsem, že si беру letce. Ale tenkrát, když odjžděl, to mi bylo, věřte, těžko. Moc těžko...“

Situace, kterou tak mistrně František Fajtl popsal, vystihuje Rejtharovu povahu. Ti, kteří ho znali, vzpomínají zejména na jeho věčný optimismus a hlavně na jeho smysl pro nezištné kamarádství.

Stanislav Rejthar patřil ke generaci důstojníků, kteří vojenskou akademii opouštěli v době bezprostředního ohrožení Československa německým nacismem. Pro tyto vojáky nebyly pojmy jako Masaryk či vlastenectví prázdnými frázemi. Není proto divu, že i Stanislav Rejthar opustil po 15. březnu 1939 okupovanou vlast – s jedním jediným cílem: bojovat za svou zemi, bojovat proti nacismu.

Jeho další osudy se takřka na vlas podobají osudům dalších stovek československých letců a vojáků, kteří nejrůznějšími cestami opouštěli protektorát. Stanislav Rejthar překročil hranice do Polska a odtud se dostal do Francie...

Jako lieutenant slouží pak ve francouzské armádě. Tady ho zastihne 10. květen 1940. Nacisté přepadli Francii! Stanislav Rejthar, stejně jako další českoslovenští letci, prodělává dramatický ústup: nejprve po souši a potom nákladní lodí Ary Scheffer do Velké Británie.

Nějakou dobu je instruktorem a zalétávačem. Od roku 1942 létá jako operační důstojník u 313. československé stíhací perutě.

Také se žení. Zatímco jeho žena ještě studuje na oxfordské universitě, on operačně létá. Jeho domovským letištem je Taunton. O prázdninách sem za ním manželka přijede.

Každé ráno, jak bude Vlasta Rejtharová o mnoho let později vzpomínat, mezi třetí a čtvrtou hodinou, se loučí se svým manželem a neví, zda se její Staňa večer vrátí... Nikdo na světě, pouze ona sama věděla, co všechno za dlouhých večerů, někdy i nocí, když se letouny dlouho nevracely, prožívala...

V dubnu 1943 je Stanislav Rejthar při návratu z operačního letu těžce zraněn. Po vyléčení se vrací k 313. československé stíhací peruti, bojuje dál. Koncem roku 1943 se hlásí – společně se svým přítelem Františkem Fajtlem a dalšími stíhači – na východní frontu...

„Měla jste pak o manželovi nějaké zprávy?“ zeptal jsem se Vlasty Rejtharové.

„Ne, vůbec ne,“ odpověděla mi tahle milá a kultivovaná dáma s velkýma hlubokýma očima. „Osmadvacátého října 1944 jsem se zúčastnila slavnosti k výročí Československé republiky a tam mi kdosi řekl, že Staňa je s generály Viestem a Golianem, a že tedy o něho nemusím mít obavy... Jenomže pár dní poté mi zase řekli, že Viesta a Goliana zajali Němci. Bylo mi tenkrát opravdu hrozně...“

Povstalečtí generálové Rudolf Viest a Ján Golian jsou zajati 3. listopadu 1944 v Pohronském Bukovci. Budou pak odvezeni do Berlína a odsouzeni k trestu smrti... Jejich smrt je však dodnes obestřena tajemstvím. Stanislav Rejthar zajetí unikl. Nelze vůbec domyslet, co by ho v případě dopadení čekalo. Českoslovenští zahraniční letci, coby příslušníci protektorátu, byli nacistickou justicí považováni za vlastizrádce. Což se rovnalo trestu smrti. O to více si člověk uvědomí, co všechno tím, že zůstal dobrovolně v obklíčení, tento muž riskoval...

Stanislava Rejthara, čekal strastiplný ústup přes Chabenec. Cesta bílou smrtí.

Právě svědectví z tohoto pochodu, včetně mnohých postřehů z povstání (Stanislav Rejthar se měl možnost potkávat i s hlavními povstaleckými veliteli) dává této knize punc jedinečnosti. Mnohé informace z této doby jsou u nás totiž prezentovány úplně poprvé (dvě předešlá vydání – 1999, 2002 – jsou rozebrána). Jedinečná jsou však rovněž svědectví z doby kapitulace Francie či z bojů v řadách britského královského letectva.

Působivé a historicky cenné je rovněž líčení leteckých bojů ve Slovenském národním povstání. Příslušníci 1. čs. stíhacího leteckého pluku v SSSR bojovali po celou dobu, což si ne každý uvědomuje, v nepřátelském obklíčení. Jednotka tak vlastně působila coby „letecký partyzán“. V dějinách letectva za druhé světové války je to jev vskutku unikátní...

To, že Stanislav Rejthar pochod přes Chabenec, na rozdíl od mnoha svých spolubojovníků, přežil a že se mu ve slovenských horách podařilo přežít až do prolomení fronty, se jeho manželka dozvěděla teprve až v březnu pětáctýřicátého roku. Tedy více než jeden rok po mužově odjezdu... Dostala tehdy telegram a v něm stálo: Lucky not caught – Měl jsem štěstí, nedostali mě.

Tehdy se Vlasta Rejtharová podívala k postýlce, kde ležel čtrnáctiměsíční Slávek, a řekla: „Pro nás dva dnes skončila válka...“

Koncem 60. let začala jejich dcera Olga písemně zachycovat vzpomínky svého otce a zpracovávat zachovanou válečnou korespondenci od kamarádů-letců i dopisy Stanislava Rejthara své budoucí ženě. Rukopis doplnila zápisky, které po rozhovorech se svým spolužákem sepsal v 70. letech JUDr. Vladimír Beránek. Vlasta Rejtharová celý text knihy před 1. vydáním (1999) autorizovala.

Knihy je přínosná i tím, že v zachycené korespondenci Stanislava Rejthara s kamarády-letci dokládá i každodenní obyčejný život letců v Anglii. Hodnotu knihy znásobuje mimo jiné podrobná bibliografie, odkazy a vysvětlivky pod čarou, přehled dat a jmenový rejstřík.

Při četbě tohoto díla neprožijeme společně se Stanislavem Rejtharem pouze jeho tolik dramatickou bojovou cestu. Kniha rovněž mapuje jeho život po únoru 1948, kdy se tento válečný hrdina, absolvent Vysoké školy válečné, podplukovník generálního štábu MNO a profesor letecké taktiky ocitl, coby tzv. zápaďák, na řadu let v pozici dělníka-jeřábníka. Jeho žena, renomovaná filoložka, absolventka francouzského gymnázia, s diplomem z britského Oxfordu, musela vzít zavděk prací průvodčí v pražských tramvajích...

Plukovník Stanislav Rejthar se listopadu 1989, a tedy i své úplné rehabilitace – stejně jako mnoho dalších našich válečných letců – nedožil. Zemřel v roce 1977. Zahořklý však neodcházel. Dobře věděl, že v době, kdy Dobro a Zlo sváděly smrtelný zápas o další osud tohoto světa, on se bez váhání postavil na stranu Dobra. Splnil přísahu. Splnil svou povinnost.

Dobře, kdy se svou rodinou musel prožívat šikanování a ponižování, čelil svým příslovečným optimismem. A hlavně vírou v tu Nejvyšší spravedlnost...

Tohle všechno a mnoho jiného jsem si tenkrát, při svém turistickém putování pod Chabencem, uvědomil. Ale nejenom to. Uvědomil jsem si znovu, že jsou nejenom stateční muži, ale jsou také statečné ženy.

Ženy, které svou odvahu projevují jinde a jinak než na válečných bojištích a o nichž zpravidla ani moc nevíme...

Stanislav Rejthar tenkrát, uprostřed jedné velké války, takovou statečnou ženu našel.

Stanislav Motl
(podzim 2011)

Tisíc pilotů republiky

ČESKOSLOVENSKO

Kde domov můj...

Narodil jsem se v Kuroslepech, malé vesnici na Moravě, v rodině malozemědělce. Moje rodiště leží v blízkosti Kralic nad Oslavou, kde kdysi byla tajná bratrská tiskárna. Byla tam vytištěna slavná česká bible, zvaná Kralická.

Rodové zkazky vyprávějí, že můj předek se zúčastnil napoleonského tažení do Ruska a že se dostal až k Moskvě. Tehdy – v roce 1812 – si Francouzi nedovedli představit obrovské vzdálenosti v ruské zemi. Do krutých mrazů měli jen lehké odění, a proto nevydrželi. Moje babička často o pradědovi vyprávěla. Do napoleonské armády byl zmobilizován s koňským potahem a vrátil se v zuboženém stavu. Měl prý na sobě tolik špíny, co je kůry na dubu.

Jiný můj předek se zúčastnil v roce 1821 ve Studenci posledního moravského povstání sedláků. Když se vrátil, žandáři ho odvedli, zbili a uvrhli do žaláře. Po propuštění si šel postěžovat ke svému bratrovi do druhé vesnice, ale zemřel u něj na následky fyzických útrap.

Můj děda byl horník. Na statku mu nedali nic připsat, proto ze vzdoru odešel do dolů a zahynul tam. Měl jsem tedy po svých předcích krev sedláka, válečníka, rebela a dělníka.

O Kuroslepech se mi často zdávalo. Naší chalupě s číslem popisným 16 se snad odjakživa říkalo „U Severků“, ale nevím proč. Do školy se chodilo až do Březníka. Už tehdy jsme vnímali zdejší krásný katolický kostel. A později mně vrtal hlavou květináč v erbu tohoto města. Až mi někdo připomenul, že v bratrském kraji to prostě mohl být kalich. Při rekatolizaci kalich obrátili. Již cesta do školy byla vlastně dobrodružstvím. Například ten malý rybník naproti škole, který se z perspektivy dětských očí jevil jako velký! Pro nás děti to bylo moře! A tak se jednou přihodilo, že při první hodině se najednou ozval z lavice naléhavý výkřik:

„Pane řídící, Staňa Severků je celé mokré, spad do Velkého!“

Za chvíli mě v kuchyni sušila paní řídící a já jsem popíjel její horký čaj

s medem. V našem stavení bylo vždycky veselo. Když se po sedmi chlapcích narodila sestra Milka, tak si matka myslela, že se porodní bába spletla. O Velikonocích nám rodiče kupovali kabáty, aby se o nás nemluvilo, že jsme chudí. Ale kopací balón jsme doma měli! I po našem odchodu z domova chodili k nám pro ten balón z celého sousedstva. Věděli, že je v seknicí, a maminka je tam posílala. Až jednou... Sousedův chlapec ušel v posteli pod peřinou něco kulatého a chňapl po tom. Když se z postele vynořila hlava a zahřměl hlas hospodáře, že ani tam nemá klid, vyděšený chlapec padl na zem. Maminka měla co dělat, aby kluka uklidnila. Posadila ho na nočník a nalila do úst teplého mléka. Takové to tam bylo...

Ve dvanácti letech jsem vstoupil na reálku v Brně na Křenové ulici. Životem mě potom provázely vzpomínky na některé profesory a spolužáky.

Profesor Hugo Traub byl vzorem skvělého řečnického přednesu s vřelým vlasteneckým přístupem k českým dějinám. Původem český Žid musel dobře vědět, co je nacismus, ale neutekl. Skončil v koncentračním táboře. Také náš profesor filosofie dr. Čep na mě velmi zapůsobil. Rozuměl národu a lidem vůbec. Navštěvoval jsem ho ještě jako voják. Později se stal docentem sociologie venkova na Vysoké škole zemědělské v Brně.

Hodně starostí mně nadělal přísný profesor francouzštiny Jan Frček. Původně byl hudebníkem na zámořské lodi, později pracoval na čs. vyslanectví v Moskvě. Za války, v roce 1942 za heydrichiády, byl v Praze popraven, prý na udání. Ve francouzštině vyžadoval dřinu na úkor praktického dorozumění. Za letů nad Francií jsem na bývalého profesora vzpomínal: „Vidíš, Frčku, létám tady nad tvou milovanou sladkou Francií, sloužím ve francouzské armádě a tys mně předpovídal, že nikdy nebudu mluvit francouzsky.“

Starostlivý otec studentů byl profesor Karel Klusák. V hodinách češtiny nás seznamoval i se slovenskou literaturou. Některé básně zadával nazpaměť. Klusákova slovenština se mně tak zalíbila, že jsme mluvili v Brně na letišti s kamarády střídavě jeden týden česky a jeden týden slovensky.

Je méně známo, že na reálce působil asi rok jako náš třídní profesor Václav Černý, později jeden z nejlepších literárních kritiků. Tehdy se nám jevil jako levý, ale národně uvědomělý intelektuál. Dozvěděl jsem se, že měl příležitost odejít do zahraničí. Záměrně však zůstal doma a působil v domácím národním odboji, který měl pro konečné vítězství stejnou závažnost jako náš odboj v zahraničí.

Ze žáků z reálky jsem se setkal v Polsku a potom ve Francii se štábním kapitánem Jindřichem Breitctlem, který pocházel z Líšně u Brna. Dostal se též do Anglie, létal s bombardovací perutí nad Německo. V srpnu 1943 havaroval do moře a od té doby byl neznámý. Zachoval se jeho válečný deník. Některé části z něj byly otištěny po mnoha letech ve výroční zprávě reálky.

Na reálce také studoval líšeňský rodák Josef Otisk, parašutista z Londýna, který seskočil na východní Moravě. Přežil, ale po válce ho čekala za odbojovou činnost podivná odměna: komunisté ho zavřeli do kriminálu.

Po maturitě přišla vojna, dva roky. Dal jsem se k dělostřelcům. Než jsem se dostal k letectvu, stačil jsem si udělat učitelské zkoušky. Při nich po mně chtěli, abych něco zahrál na housle. Zarazilo mě to. Ale šel jsem do toho odvázně. Před komisí jsem řekl, že jestli mě potřebují jako učitele, ať mi dají zahrát *Boleráz, boleráz...* Vyhověli a dopadlo to dobře. Hned po vojně jsem v roce 1935 nastoupil na dvouletou vojenskou akademii v Hranicích na Moravě.

Po prvním všeobecném roce se nás 180 přihlásilo k letcům v rámci akce „1 000 pilotů republiky“, kterou tehdy vyhlásila republikánská strana (dříve agrární). Vzali nás jen třicet. Z této akce se rekrutovali národně uvědomělí letci zahraničního odboje. Strana vskutku cílevědomě razila program vyzbrojování Československa. Přesně odhadla nebezpečí nacionálního socialismu a Hitlerovy dobovatelské záměry. Velkou osobností strany byl až do své smrti v roce 1933 Antonín Švehla. Po návratu z války jsem se šel poklonit k jeho hrobu v Hostivaři.

Skončil jsem akademii jako poručík letectva. Létal jsem jako pilot, byl jsem navigátor, telegrafista, no jak to bývá. V roce 1937 jsem nastoupil u 5. pluku v Brně, ale hned mě poslali na sedmiměsíční cvičení do Prostějova. Po skončení aplikačního leteckého kursu v Prostějově jsem se v březnu 1938 vrátil na letiště v Brně. Našel jsem si byt na Křenové ulici, jako před lety, když jsem chodil na reálku.

S napětím jsem sledoval rychlý spád podzimmích politických událostí. Dne 30. září 1938 přijala vláda usnesení mnichovské dohody čtyř mocností, podle něhož mělo být vyklizeno naše pohraniční území a přivtěleno k německé říši.

Na Slovensku, dne 6. října 1938 v Žilině, přijala skupina šesti politických stran dohodu o autonomii slovenské krajiny. Obdobně dopadla Podkarpatská Rus. Vznikl složený dualistický, lépe trialistický stát – republika Česko-Slovenská. Tušil jsem, že tzv. druhá republika nebude mít dlouhé trvání.

Podepsání mnichovského paktu jsme my, důstojníci, považovali za vojenskou strategii Anglie a Francie. Obě mocnosti nebyly připraveny na válku, jak se ukázalo v jejím průběhu. Věděl jsem, že Československo bylo včas a řádně vyzbrojeno. Mohli jsme odrazit Hitlera s našimi dobře vyzbrojenými čtyřiceti divizemi a ovšem ve spojení s Poláky. O tom jsem často během války s Poláky hovořil. Dávali nám za pravdu. Ale zůstali jsme sami. Kritici přijetí mnichovské dohody zapominají také, respektive nechtějí připustit, že naše obranyschopnost byla silně podkopána pátou kolonou nepřátelských domácích Němců. Je zřejmé, že tito Němci, zmobilizovaní do čs. armády, by při nejbližší příležitosti dezertovali a obrátili zbraně proti ČSR.

Měli jsme silné letectvo a skvělou armádu, největší a nejlepší, jakou jsme kdy měli v historii. Ale neměli jsme nikde oporu. Komunisté se snaží přesvědčovat, že by nás byl mohl Sovětský svaz na požádání zachránit. Ovšem podle smlouvy uzavřené s Francií byla sovětská pomoc vázaná na její vystoupení. A navíc ani Polsko, ani Rumunsko nesouhlasily s průchodem cizích vojsk přes svá území. Sovětský svaz by se sám nepostavil proti Evropě. Byl jsem přesvědčen, že by nás obětoval a rozdělil se o nás s Hitlerem. Později to udělal s Polskem. Politické a vojenské podmínky byly v československé krizi stejné jako v krizi polské. (Roku 1968 jsem slyšel v televizi náčelníka čs. generálního štábu, generála Krejčího, že sám neví a nikdo to nikdy neřekl, jak by nám byl tehdy Sovětský svaz mohl pomoci.) Mé tušení se naplnilo. Dne 14. března 1939 slovenský sněm prohlásil Slovensko za samostatný stát. Týž den začala maďarská armáda obsazovat Podkarpatskou Rus. Následujícího 15. března vydal vrchní velitel německé armády provolání o okupaci Čech a Moravy. Na základě tohoto provolání a usnesení slovenského sněmu se pomnichovská Československá republika rozpadla z hlediska státoprávního na dva státní celky se dvěma novými právními řády: Slovenský štát, právně teoreticky samostatný, ovšem omezený „ochranou“ německé říše, a Protektorát Čechy a Morava, připojený k Říši jako podřízený státoprávní útvar, ve skutečnosti ovšem naprosto nesvéprávný.

Jasně si vzpomínám na den 15. března 1939, kdy Hitler obsadil Čechy a Moravu. Vzbudili mě časně ráno, abych se ihned dostavil na letiště. V dopoledních hodinách přijelo několik hitlerovských důstojníků a německý letištní personál. Uvažoval jsem o odletu přes Maďarsko do Jugoslávie, ale hangáry byly

zavřené. Nadutý křeček v uniformě podplukovníka dal příkaz k nástupu našeho leteckého útvaru.

„Meine Herren,“ začal podplukovník. „Vůdce má jen čtyři druhy nepřátel – zednáře, komunisty, židy a katolíky. Jak vidíte, meine Herren, Češi mezi nimi nejsou! A pan říšský maršál Göring projevil zájem o vaše služby, Luftwaffe potřebuje zdatné piloty...“

Pokud vím, nikdo z letců do hitlerovského letectva nevstoupil. Ale když Němci potřebovali piloty na lety do Prahy, přihlásili se dva četaři, Josef Návesník a Bohuslav Zikmund. Letěli poprvé na sovětských mašinách, dvoumotorových bombardovacích letounech, u nás označovaných Avia B-71. Krátce předtím jsme je koupili v SSSR. Mluvil jsem s oběma letci, než nastoupili let do Prahy. Chtěli po mně mapy východního Polska. Na cestě do Prahy u Hradce Králové najednou odbočili nad Polsko. Nakonec nouzově přistáli na sovětském území. Víam, že byli hned internováni. Poté, co byli propuštěni, vypluli z Murmanska do Anglie, ale loď ztroskotala. Oba zahynuli.

Někteří brněnští letci mohli nastoupit jako úředníci do Cyrilometodějské záložny v Brně. Získali jsme spojení na monsignora Antonína Bartoše, člena správní rady a katechetu na reálce v Křenové. Velmi pěkně nás přijal JUDr. Vladimír Šujan, syn prvního ředitele téže reálky Františka Šujana, známého historika města Brna. My jsme však věděli (a v záložně to tušili), že své místo máme jinde. Podnětem nám byla mobilizace v Polsku koncem března a Chamberlainovo prohlášení v Dolní sněmovně, že britská vláda, stejně jako francouzská, poskytne Polsku v případě jeho napadení veškerou pomoc. Premiér označil prohlášení za novou epochu britské politiky. Schylovalo se k válce a my letci jsme se chystali do Polska. Za hranice vedlo několik cest. Pěšky, vlakem, nebo štolami z Ostravy. Kdo byl chycen a měl u sebe zbraň, byl Němci nemilosrdně zastřelen.

Odchod za hranice

POLSKO

Jeszcze Polska nie zginęła, kiedy my żyjemy¹

Získali jsme spojení do Ostravy, ale když jsme tam s kamarády přijeli na schůzku do smluvené kavárny, byla zabrána pro policejní úřadovnu. Potkal jsem jednoho Němce, chodil s námi na vojenskou akademii, a ten říkal, že nastoupil u gestapa za čtyři tisíce korun měsíčně. Poznali nás dva policisté, kteří se mnou dříve sloužili u dělostřelectva, a uhádli, že chceme utíkat. Říkali, že je tam „horko“. Uvěřili jsme jim a vrátili se raději do Brna.

Než jsem se rozhodl, že odjedu za hranice, měl jsem souhlas bratrů i matky a její požehnání na cestu. S kamarádem, poručíkem Václavem Rabou, s kterým jsem sloužil v Brně u 5. leteckého pluku, 76. letky, jsem se 20. června znovu vydal do Ostravy. Pomáhali nám čeští železničáři, kteří byli součástí tajné české odbojové organizace. Ta vznikla už na počátku roku 1939 a mimo jiné zajišťovala přechod vojáků do zahraničí. Útěk nám zprostředkoval pan Jaroslav Hrubeš z Vítkovic. Do odchodu jsme bydleli u ing. Slezáka ve Vítkovicích a 23. června 1939 se nám přechod podařil. Cíl byl jasně stanovený: konzul Znojemský, Potockiego 8, Kraków. To jsem si pořád opakoval. To byla pro nás Mekka.

Vyjeli jsme nákladním vlakem z Kunčic. Hranice jsme překročili, vlastně přejeli, v noci v 23 hodin v otevřeném vagonu na uhlí. Vašek byl synem železničáře a vyznal se v různých fintách, třeba jak skočit přes nárazník do vagonu. Nízké nákladní vozy neměly totiž střechu.

„Když se skrčíš k té stěně u peronu do stínu, který stěna vrhá, gestapák tě se svítlnou nevyčmúchá,“ radil Vašek.

Vzápětí záupěl a pak mi vynadal. Sedl jsem si totiž na kus papíru, abych neušpinil zánovní oblek. Tato opatrnost mě provázela po celý život. Byl jsem venkovský chlapec a přirozeně jsem oděv šetřil. V dané chvíli to však bylo neúměrné naší situaci. Papír se v kritické chvíli při pohybu vznesl a mohl nás prozradit.

¹ Ještě Polsko nezahynulo, dokud my žijeme. (Začátek polské hymny.)

Naštěstí nás nikdo neobjevil. Když to tenkrát dopadlo dobře, kamarádi se mi smáli. I tomu, že jsem si do odboje přinesl několik košil. Později byli ale rádi, že jsem se o ně s nimi solidárně rozdělil. To ještě mezi Čechy nepanoval francouzský válečný systém „D“ podle francouzského slova „se débrouiller“ (vědět si rady). V praxi to znamenalo v případech potřeby si nějaký ten předmět v kasárnách přisvojit. Jinak se tehdy ve Francii vlastně nekradlo. Když se ve vesnici ztratila slepice, býval o tom v místním týdeníku úvodník.

Na naší straně v protektorátě prohlížel vagon gestapák. Pomalu přijíždějící vozy osvětloval z boku rampy. Se zatajeným dechem jsme se příkrčili do stínu bočnice u vagonu. Najednou jsme před sebou uviděli most. Ulekli jsme se, že si na nás posvítí seshora. Ale na mostě naštěstí nikdo nebyl. S úlevou jsme si vydechli. Vtom na polské straně, v Szumbarku, začal někdo svítit do vagonů z posedu přímo nad kolejemi. Když nás uviděl, začal povykovat: „Uwaga, uwaga!“² a dal posunovaný vlak zastavit. Strážný vyskočil na nárazník, posvítil si na nás, namířil pušku a pravil:

„Proszę wysiąść!“³

Oba jsme vylezli. Měli jsme každý kufřík a na sobě sváteční černé šaty dokonale pomazané uhelným prachem. Kouknul jsem vojákům na knoflíky u blůzy a přesvědčil se, že jsou polské. Na hranicích se mluvilo všemi jazyky. Vojáci se nás zeptali:

„Máte peníze?“

„Ne.“

Ale peníze jsme samozřejmě měli. Vojáci nás vůbec neprohlíželi, nabili pušky a odvedli nás na celnici. Tam nás strčili do velké místnosti, kde spalo na slámě asi čtyřicet „uchodźców“,⁴ mezi kterými bylo už několik zadržených československých letců. Leželi na matracích a někdo na mě radostně zavolal: „Á, Standa jde do odboje!“

Tak jsem skutečně vstoupil do odboje. Moje země byla obsazena nepřátelskou armádou, byl jsem československý důstojník, můj nejvyšší velitel, prezident republiky, byl v zahraničí. Přisahal jsem věrnost svému národu před památkem vojenské akademie, jehož základem byla prst ze všech bojišť první světové války. Přisahal jsem tam, kde byla vyryta jména všech důstojníků

² Pozor, pozor!

³ Vystupte, prosím!

⁴ Uprchlíků.

odchovaných vojenskou akademií, kteří v míru položili své životy ve službách vlasti. Chtěl jsem tak zůstat věrný přísaze se ctí vojenského akademika.

Ptali jsme se kolegů na místní režim.

„Nic moc se zatím neděje. Chodíme na nucené práce, ráno brzo vstáváme.“

Nechtěl jsem si lehnout ve svých božihodových šatech, tak jsem se zeptal strážného, jestli by mi nepůjčil vojenský kabát, a dostal jsem ho.

Ráno mě na „posterunku“⁵ vyslychal holohlavý komisní Polák v černé celnické uniformě a vše zapisoval do protokolu. Po uvedení osobních údajů jsem se prohlásil politickým uprchlíkem a žádal jsem, aby mě poslali na polsko-rumunské hranice.

„Co tam budete dělat?“ tázal se mě.

„Chci do naší armády.“ Tím jsem samozřejmě naznačoval, že přes Rumunsko se chci dostat až do Francie.

„Češi žádnou armádu nemají,“ prohlásil tvrdě.

„Pokládám za svoji povinnost vám sdělit, že německá armáda se přesunuje k hranicím Polska.“

„Wie pan dlaczego?“⁶ zeptal se sebevědomě Polák. „Bojí se nás,“ chvástal se. „A dlaczego nie mówi pan po polsku? W Polsce po polsku,“⁷ rozumoval.

Dohřál jsem se a odsekl: „Vždyť jsem přišel před několika hodinami, ještě jsem se nestačil naučit. Žádám o přijetí do polského letectva.“

„Ne, ne, my nemůžeme Čechy přijmout, Češi jsou v technice zaostali čtyřicet let za Poláky.“

Jízlivě jsem vyhrkl: „Poklona, páni Poláci!“

Polák se naštvál a zařval: „Z powrotem do protektoratu!“⁸

„V tom případě žádám o politický azyl a šupem poslat na rumunské hranice.“ Situace byla povážlivá. Nedaleko před okny strážnice byla hranice a tam přecházeli jak polští, tak i němečtí vojáci, sem a tam.

„Vrátíme vás Němcům na hranice, protože jste je překročil bez povolení,“ trval na svém Polák.

„Tak mě zastřelte. Ať mě raději zastřelí bratr Slovan než Germán.“

Polák se odmlčel, zamyslel se a pak zdvořile pravil:

⁵ Četnické stanici.

⁶ Víte proč?

⁷ A proč nemluvíte polsky? V Polsku, polsky.

⁸ Zpátky do protektorátu!

„Niech pan tu zostanie.“⁹

Potom jsme se dali do hovoru. Vylíčil jsem mu, co jsem jako voják viděl. Ostravsko vypadá jako vojenský tábor. Školy, sokolovny a jiné místnosti jsou zabrány. Na hranice se vozí překážky, budují se betonové základny pro dělostřelectvo. Kosí se nedozrálé obilí. Přijíždějí vlaky s motorizovanými jednotkami. Ale moje řeč byla marná. Vedl pořád svou. Sebevědomě vypjal prsa a ujišťoval mě, že si na ně Němci netroufají, že se jich bojí. Za tři měsíce po tomto hovoru Poláci kapitulovali.

Na „posterunku“ v pohraniční vesnici Szumbarku jsme byli povinni se zdržovat až do soudu. Poláci nám dali nocleh, ale jinak se o nás nestarali. Na jídlo jsme si museli vydělávat. Pracovali jsme na poli u českého sedláka za stravu a pět zlotých denně. Starší česká žena tam vařila obědy, a tak jsme se u ní stravovali. Venkovským pracím jsem dobře rozuměl z domova. Horší to měli kamarádi z města. Já jsem jezdil s párem volů. Voli byli volí. Vzpínali se a byli hrozně pomalí. Jednou dokonce měl jeden průjem a padal na zem. Pak měl zadek celý ‚zašvicovaný‘. Člověk, co šel za ním, měl co dělat, aby se vůl na něj nesvalil a nezmazal ho. Pohrabovačky na seno byly jinak uzpůsobeny než české; seno se muselo ručně setřásat a přitom hlídat voly, protože se stále vzpouzeli. Jakmile volí šli v tu stranu, co byla vesnice, začali utíkat, protože mysleli, že jdou domů. Jinak se loudali a bylo nutno je občas přetáhnout. Kluci z města nebyli s venkovskou prací obeznámeni, takže jakmile se jim naskytla nějaká jiná práce, hrnuli se do ní, aby se zbavili volů.

Volové mi připomněli jednoho sedláka z našeho kraje, který si koupil z cirkusu vyřazeného koně. Netušil, co s ním bude mít za patálie. Kůň nechtěl chodit po poli a orat. Sedlák to s ním zkoušel po dobrém i po zlém. Kůň však byl tvrdohlavý. Šel okolo soused a optal se, odkud toho koně má.

„Z cirkusu,“ přiznal se sedlák.

A soused mu poradil:

„Zkuste to s ním s hudbou.“

Sedlák tedy přitáhl na pole harmoniku a začal hrát. Kupodivu kůň se hned pohnul a začal orat. A tak šel sedlák před ním a hrál na harmoniku a kůň s hlavou vzpřímenou našlapoval za ním. Nohy překládal jednu před druhou, jako při čtverylce, a tančil, občas pohodil hlavou a spokojeně zařehal.

Když už bylo uprchlíků více, přestěhovali nás do zámku, který sousedil

⁹ Zůstaňte tady.

s dvorem statku. Ale na noc nás zamykali. Jeden český sedlák nám chtěl pomoci a nabídl nám práci a jídlo čtyřikrát denně, koblihy a peníze k tomu. Se sedlákem jsme se seznámili náhodou, když jsme šli jednou kolem jeho pole, uviděli spadlé panáky a automaticky je narovnali. Moc nám děkoval, viděl, že máme smysl pro práci, a vycházel nám později všemožně vstříc. Setkali jsme se i s dalšími českými rodinami, s Vaňovými, Šopikovými, Bednářovými, Bartekovými, Václavkovými a dalšími, kteří se nám všichni snažili zpříjemnit pobyt.

Jednoho dne nám přišel telegram na jméno Rejthar, protože jsem měl hodnost leteckého poručíka. Ať si prý všechno sbalíme a na vlastní náklady se dopravíme do Těšína k soudu. Ten se pak ale nekonal. Prý musíme do Krakova. Vlakem nás doprovázel Polák. Když potom v Krakově dělal, že nás nevidí, ztratili jsme se mu. V Krakově jsme našli v ulici Potockiego č. 8 čs. konzulát, kde působil náš vzácný diplomat, legionář a právník Vladimír Znojemský, se svým zástupcem JUDr. Henzlem. Konzulát Němcům nepředal, nábytek prodal, aby měl na chod zastupitelského úřadu. Mohl jako ostatní členové zastupitelských úřadů v beckovském Polsku, jehož armáda obsadila Těšínsko, odejít ihned po 15. březnu na západ. Využil však svých skvělých organizačních schopností a obliby, jíž se těšil u těch Poláků, kteří se nesmířili s Beckovou politikou a podpořili jeho konzulát. Jednal s polskými a francouzskými úřady ve prospěch českých utečenců. Vojáky a letce vybavil doklady a zajistil loď pro opuštění Polska. Později se stal důvěrným přítelem celé méj rodiny. Když jsem se s ním setkal poprvé v soukromí u tchána, řekl jsem, že jsem nikdy neměl ani pomyšlení, že bych mohl s tím ušlechtilým pánem sedět jednou u téhož stolu. Konzul organizoval transporty československých letců do Francie. Museli jsme se dát fotografovat na nové pasy. Netušili jsme, že polský fotograf spolupracoval s německou zpravodajskou službou, takže se naše fotografie dostaly do rukou protektorátního gestapa.

Na konzulátě nikdo nebyl. Dostali jsme doporučení ubytovat se do rána v Domu turystycznym, Rynek Główny 28. Teprve ráno jsme šli na konzulát. Konzul se nás přísně vyptával, kdo jsme. To víte, vždycky se našel nějaký dobrodruh. Jako například ten kapitán Korkorán, jak jsme mu přezdívali. Dodnes konzul Znojemský¹⁰ říká:

„Staňo, ani mi ho nepřipomínejte.“

¹⁰ Pozn. ed.: Vladimír Znojemský zemřel 3. září 1979.

Byl to takový komediant, že obelstil i zkušeného Znojemského – vydával se za důstojníka pečoty, zatím to byl nějaký zloděj, který utekl, když se mu začalo špatně dařit. V Polsku se rychle přizpůsobil, a protože si z vojny ještě všelicos pamatoval a starý byl dost, nechával si říkat kapitáne. Brzo jsme začali tušit, že s ním není něco v pořádku. Když bylo vojenské cvičení, nevěděl co a jak. Později ve Francii nechtěl vstoupit do Cizinecké legie a odůvodňoval to tím, že říkal „nemám zubou a som stary“.

Jinak jsme neměli co dělat, a tak jsme se chodili koupat do Visly. Dokonce jsme si jednou veřejně zahráli fotbal, na který byly vylepeny plakáty: „S. K. Kraków kontra czescy uchodźcy“.

Stále přicházeli další Češi. Například Olda Hořejší. Hranice přešel originálním způsobem: předstíral, že je entomolog a botanik, držel knížku a sít na motýly v ruce a procházel se po louce. Pak honil motýla a frnkl do Polska.

Dne 15. července nás ubytovali v bývalém zajateckém táboře v Malých Bronowicích nedaleko Krakova. Tábor pro československé vojenské osoby tvořilo několik dřevěných baráků. Zásobování obstarávala polská armáda. Firma Baťa nám darovala novou obuv.

Zřídili jsme si krejčovskou dílnu. Nosili jsme jen civilní šaty. O vedení tábora se staral podplukovník Ludvík Svoboda. Z dlouhé chvíle jsme se procházeli po městě. Jednou kluci uviděli nějakého Poláka s českým autem, který se nemohl hnout z místa. Pozorovali ho a on je odháněl, aby si šli po svých. Jeden kluk, automechanik, mu řekl, že mu to spraví, že je Čech a že tomu rozumí. Polák je odvedl k sobě domů, kde měl malou dílnu. Je prý lékař, všechno si prý umí udělat, ale autu nerozumí. Kluci mu to spravili a doktor povídal, že tady má spousta Poláků česká auta a že by byli rádi, kdyby jim to opravovali, že by si mohli přivydělat. Takže si naši kluci našli příležitostnou práci.

Někteří z nás jednu chvíli uvažovali o SSSR a navázali spojení se zastupitelstvím ve Varšavě, ale oni velmi zdlouhavě odkládali konečné stanovisko. Zřejmě nám nechtěli pomáhat, protože se už paktovali s Hitlerem.

Zůstávají nedocenené zásluhy konzula Vladimíra Znojemského; například i to, že z vlastní iniciativy se mu podařilo zajistit loď do Francie. Švédská loď Castelholm s námi dne 26. července 1939 vyplula z přístavu v Gdyni. Než jsme odjžděli do přístavu, přišel se s námi rozloučit podplukovník Ludvík Svoboda. Vyskočil tehdy v čekárně na nádraží na stůl a zařečnil. Připomněl nám tradice založené generálem Milanem Rastislavem Štefánikem, který za první světové války jako letec bojoval ve Francii. Svoboda věřil, že se opět sejdem. On že

půjde s ostatními směrem na Zborov, kde bojoval za první světové války jako legionář. Zřejmě tím myslel směr na rumunské hranice, nikoliv na sovětské. Tam se později dostal, prý nechtěně.

Shromáždili jsme se v Gdyni v přístavu. Důstojník polské zpravodajské služby v civilu na nás udělal verbuňk. Poláci už zjistili, co v nás ztrácejí. Přesvědčoval nás, abychom tam zůstali, že nám nechají naše hodnoty, dají nám peníze, pošlou za námi rodiny. Už jim došlo, že se blíží válka. Lákali nás na to, že dostanou americké stroje, ty ale nikdy nedošly. Věděli jsme, že Poláci nejsou na válku připraveni, a oni už také pochopili naši oprávněnou zdrženlivost, vždyť se postavili proti nám v kritických dnech zápasu s hitlerovským Německem. Nakonec ze sto osmdesáti letců se dalo přemluvit jen třináct důstojníků, kteří potom bojovali na polské straně. Většinu z nich pak zajali Sověti a odvěkli na Sibiř. Tam žili v těžkých pracovních podmínkách, trpěli hladem a prošli hroznými útrapami.

Němečtí generálové věděli, že Německo může vést válku proti Západu jen za sovětské neutrality. Snažili se ji proto získat. Také Rusům spolupráce s hitlerovským Německem vyhovovala, proto jednání s Anglií a Francií ztroskotala.

Hitler byl představitelem Národní socialistické německé dělnické strany. Stalin Hitlerovi důvěřoval, zvláště když souhlasil s ruskou anexí pobaltských států a se zábořem velké části polského území a Moldavska – což Anglie a Francie nikdy neuznaly.

Sovětský svaz dne 18. března 1939 vyslovil nesouhlas s obsazením Čech a Moravy, ale za půl roku uznal de jure i de facto Slovenský štát a likvidoval naše vyslanectví v Moskvě. Zatímco příslušníci čs. armády bojovali ve Francii a v Anglii, Sovětský svaz měl obchodní smlouvu s Německem, pomáhal mu dodávkami, zejména bavlny, železné rudy, naftových výrobků a obilí. Nadto ještě 23. srpna téhož roku uzavřel s Německem pakt o neútočení. Teprve když měl Hitler v trezoru sedm článků paktu podepsaných Ribbentropem a Molotovem a ihned ratifikovaných, zahájil 1. září 1939 druhou světovou válku přepadením Polska. Dne 3. září 1939 vypověděly Anglie a Francie válku Německu.

Sovětský svaz nejenže neprotestoval proti napadení Polska, ale ještě se přidal k útoku nótou ze 17. září 1939, kterou odevzdal polskému vyslanci v Moskvě.

Pakt o neútočení vyloučil vzájemné napadení, ale obsahoval ustanovení

s článkem, že když se jedna strana dostane do válečného stavu s třetí mocností, druhá mocnost nebude tuto třetí mocnost v žádném případě podporovat.¹¹

Ten článek jsem chápal jako akt válečného komplotu proti Polsku a později proti Anglii a Francii. Jaké pokrytectví, když po ukončení polského tažení Německo a SSSR vyzvaly společným prohlášením Anglii a Francii k ukončení válečného stavu v Evropě! Zůstává historickou skutečností, že druhou světovou válku rozpoutaly dva státy, které ve své ideologii měly slovo socialismus.

Ještě než budu vyprávět o našem příchodu do Francie, chtěl bych se zmínit o osudu kamarádů, kteří zůstali v Polsku, a to podle výpovědi těch, co se později dostali klikatou cestou do Anglie. Neblahé postavení příslušníků národního odboje bylo dáno tím, že neznali principy sovětského státu, jeho licoměrnost, úsilí o rozšíření územního vlivu a politické moci a jeho paktování s Hitlerem.

V Polsku zůstala skupina asi 600–700 mužů. Drželi se pohromadě a postupovali na východ. Když na ně začali sovětské vojsko strážníci, svlékli košile a mávali jimi. Dostali se na území pod sovětskou správou. Dirigovali je do Jarmolinců, kde podléhali NKVD.¹² Náš bývalý vyslanec v Moskvě Zdeněk Fierlinger si stěžoval, že mu bránili navázat spojení s Čechy a Slováky. Stále trvalo nebezpečí, že je vydají Němcům, ale ti zřejmě o existenci skupiny nevěděli, jinak by o ně žádali. Zdá se, že by je byli Sověti vydali na důkaz upřímného přátelství. To prý Stalin udělal s řadou komunistů. Ty pak Němci popravili a vdovy po nich byly odvečeny do koncentračních táborů, kde byly vězněny s českými odbojáři. Také přední německý komunista Ernst Thälmann, před rokem 1933 poslanec říšského sněmu, byl Sověty vydán hitlerovcům, kteří ho v roce 1944 zavraždili v Buchenwaldu.

¹¹ Pozn. ed.: *Samotný text smlouvy hovořil o vzájemném závazku nenapadení smluvních stran. V případě, že jedna z nich vstoupí do války, nespojí se druhá strana s protivníkem. Hovořilo se o případě, kdy se jedna ze stran „stane objektem válečného aktu ze strany třetí síly“, nebylo však specifikováno, a tedy ani vyloučeno, že smlouva vstoupí v platnost i v případě, že jeden ze smluvních partnerů bude útočником. Viz MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel – PEČENKA, Marek: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941*. Praha, Institut pro středoevropskou politiku a kulturu 1994, s. 99.*

¹² Narodnyj komissariat vnutrennich děl (Lidový komisariát pro vnitřní věci) – hlavní represivní aparát sovětské vlády, jenž vznikl roku 1934 spojením aparátů policie, vězeňství a tajné policie, tedy všech bezpečnostních a tajných služeb.

Sovětský svaz přijímal Čechy a Slováky nepřátelsky, ať přišli z Polska nebo z Rumunska. Za přechod hranic dostávali tři roky vězení. U koho našli křížek, v Rossiji boga nět, nebo snad prezervativ, ty prostitut, dostal pár let. Nejméně pět let se také dávalo za přiznání členství v komunistické straně. Měl prý zůstat doma, protože Sovětský svaz komunisty nedovází, ale vyváží. Odvezli je na Sibiř do pracovních táborů. Přežili jen silní jedinci. Fyzicky slabší, zejména inteligence, nepřežili. Hladem a strádáním hynuli za krátkou dobu čeští i slovenští vlastenci. Když se potom mohli dle vojenské dohody z července 1941 hlásit do čs. armády, bylo nesnadné se k ní dostat. Někde velitelé pracovních táborů výzvu nevyhlásili, jinde se vězňové báli přihlásit, protože tomu nevěřili.

Horší to bylo s Poláky ze zabraného území. Ze sto osmdesáti tisíc zahynulo při deportaci asi dvacet tisíc a patnáct tisíc bylo popraveno. První polská vláda, která podepsala v Londýně rusko-polskou dohodu, v níž SSSR uznal předválečné hranice Polska, chtěla od Sovětů odpověď na otázku, kde je těch 21 857 polských důstojníků a vojáků,¹³ ale vysvětlení nikdy nedostala a předválečné hranice jim také zpět nedali.

Neuplynulo dlouho a sešel jsem se s Poláky znovu, a to v řadách spojeneckého letectva, ať již ve Francii či v Anglii. Byli jsme na téže lodi, a to někdy i doslova, měli jsme tyž cíl. Byli to stateční chlapi. Sbližoval nás nejen pocit přirozené solidarity, ale také podobné jazyky a slovanská sounáležitost. Kvůli jazyku však docházelo nejednou k problémům. Například jeden můj polský host přerušoval několikrát své živé vyprávění slovy: „Wie pan, co znaczy most albo koń?“¹⁴

A já jsem si zase špatně vykládal polský výraz „chyba“¹⁵ jako české slovo „chyba“ a chvíli jsme se nemohli domluvit. My Češi jsme se pilně učili anglicky, Poláci měli na tuto činnost poněkud jiný názor. Proč my, říkali, se musíme učit anglicky?

„Niech się Anglici uczą po polsku.“¹⁶

Šlo samozřejmě o žert, ale našli se i takoví, kteří to mohli myslet vážně. Inu, velký národ... Smáli jsme se této nadsázce všichni, oni i my. Byli výbornými

¹³ Pozn. ed.: Tzv. „katynský masakr“ (1940) byl Ruskem oficiálně přiznán až v říjnu 1992. Sovětská propaganda tento hrůzný zločin přičítala nacistům. Celá záležitost byla po dlouhá desetiletí v socialistickém táboře tabu.

¹⁴ Víte, co znamená most nebo koň?

¹⁵ Snad.

¹⁶ Ať se Angličané učí polsky.

společníky a k ženám se chovali dvorně. Moje budoucí žena, která po pádu Francie přijela do Anglie lodí Neuralia společně s našimi i polskými letci, vyprávěla, že jednomu polskému letci uletěla do moře brigádýrka. Posmutněl, podíval se za ní melancholicky a pravil:

„Szkoda, była taka ładna!“¹⁷ a políbil dívce po svém boku ruku.

A řekla mi také, že někdo jednou poznamenal, že se Poláci mezi sebou hádají a že vlastně jde o rovnici „dva Poláci – tři názory“. Ona vyměnila rovnici za jinou. Dva Poláci – „mocarstwo“.¹⁸

¹⁷ Taková hezká.

¹⁸ Velmoc.

Zastavte palbu!

FRANCIE

*Débrouillez-vous!*¹

Jak jsem už řekl, nastoupili jsme 26. července 1939 na loď Castelholm a zamířili do Francie. Za čtyři hodiny, co jsme vyjeli na širé moře, se rozpoutala bouře. Trvala pět dní. Myslím, že švédská loď Castelholm byla jedna z posledních, které se podařilo proplout. Po nás už Němci zablokovali všechny námořní cesty Baltickým mořem. Nikdy nezapomenu, jak si rozbouřené vlny pohrávaly s naší lodí, která se zvedala do ohromné výše a zase klesala. I kapitánovi bylo zle.

Šestý den jsme dopluli do francouzského přístavu Calais. V Calais na nás čekal důstojník, štábní kapitán Pernikář, zakladatel leteckého odboje ve Francii. Měl pro každého dva balíčky casse-croûte² a 10 franků k tomu. Přes Normandii jsme jeli vlakem do Paříže. V našem kupé seděla mladá dívka, celá vyplašená, držela na kolenou košík. Ale nebavila se s námi, naopak jsme ji vyděsili. Má školní francouzština mi byla nanic. Vzpomněl jsem si jen na „que je sache“ (at vím). Je to konjunktiv od savoir (vědět).

Do Paříže jsme dorazili v 19 hodin večer 31. července 1939. Rozdělili nás do různých míst – do tabákové fabriky, na letiště, i mimo Paříž. Poručíci Zimmer, Macenauer a Těšínský zůstali v Tours, kde čekali na další výcvik nebo přidělení. Poručík Horáka odeslali do pilotního střediska do La Rochelle. Já jsem se dostal na letiště slavné vojenské akademie Saint-Cyr u Versailles,³ založené císařem Napoleonem I. Ve Francii nesmí cizinec sloužit v armádě, proto jsme museli vstoupit do Cizinecké legie – Légion étrangère. Podle úmluvy v ní každý Čechoslovák musel zůstat pět let a bezpodmínečně se podřídit jejímu služebnímu řádu. To znamenalo, že přijatý Čechoslovák musel jít bojovat proti komukoliv a kamkoliv, například proti Arabům. Jestliže Češi a Slováci

¹ Poradte si sami! (Tzv. systém D – vznikl již za první světové války. Označoval umění vysekat se z každé situace. Zejména za války šlo o toleranci některých přestupků.)

² Svačiny.

³ Pozn. ed.: Pro zajímavost uvádíme, že zde v roce 1913 studoval Charles de Gaulle (později i jeden rok vyučoval) a v letech 1919–1920 zde studoval Heliodor Pika.

podepsali takový nežádoucí slib, dělali to proto, že Francie slíbila zrušit jejich závazek, jakmile vypukne válka. Slovo dodržela a dne 2. října 1939 byla v Paříži podepsána francouzsko-československá dohoda o československé armádě, která nás z cizinecké legie vyvázala. Českoslovenští letci tak dostali možnost bojovat ve francouzských leteckých jednotkách.

Franta Hradil mně psal z Chartres, že staří piloti byli hned přiděleni k letkám a létají na bojových strojích. Mladí u cvičné letky létají na starých moranech a postupně přecházejí na neuporty, staré stíhačky, potom na simonky, více-místná letadla pro výcvik, a teprve po tomto výcviku se přichází k letkám na bojové stroje, které člověka připraví na frontu. Každý den se v létání skupiny střídají.

Musím však přiznat, že v našem postavení ve Francii jsme samozřejmě válku uvítali, protože jsme si mysleli, že o to dřív budeme doma. Také jsme věděli, že jen válka může připravit osvobození naší země. Francouzi po Mnichovu charakterizovali situaci tak, že prý mocnosti Anglie, Francie, Itálie a Německo se dohodly na míru, a proto se odzbrojené Československo bojí, že válka nebude.

Zatím jsme se učili francouzsky a připravovali se na francouzskou důstojnickou zkoušku, kterou jsme měli dělat za devět měsíců. Občas jsme navštívili Paříž, abychom se seznámili s jejím pověstným nočním životem...

V české jídelně hotelu Louis si nás jednou povšiml armádní generál Lev Prchala. Dal se s námi do hovoru, měl nevhodné poznámky k organizaci londýnského odboje a říkal, že se v něm neuplatnil. Generál byl v době našeho pobytu ve Francii velitelem československého vojska v Polsku se sídlem ve Varšavě. Přes Rumunsko se dostal do Francie, potom do Anglie, ale rozešel se s londýnskou vládou. Po osvobození se do vlasti nevrátil a v šedesátých letech zemřel v Německu.

Létat jsme začali v Tours, kde byla na naší bázi poprvé vztyčena československá státní vlajka. Nastoupil jsem v hodnosti seržanta. Dostali jsme starší letadla typu Potez 25 a nacvičovali jsme průzkum pro pozemní vojska. Celkem jsem nalétal v ČSR a ve Francii 400 hodin. Mám o tom záznam ve svém britském palubním deníku (Log Book). Pak nás přeložili do Rochefortu, kde jsme absolvovali ostrou střelbu, bombardování a přípravu na boj. Byl tam i kurs francouzských leteckých důstojníků. Chtěli jsme, aby nás k nim přiřadili. Generál s dřevěnou nohou však řekl, že u francouzské armády nemůže být jen tak leckdo. Jinak nás nepotřebují. Střílelo se právě do pohyblivého terče, kterému se říkalo „rukáv“.

„U nás ve Francii,“ pokračoval generál, „ti nejlepší mají dva zásahy ze sta.“

Jen to dořekl a už první Čech měl 58 zásahů. Celkem vzato při nácviu ostré střelby jsme měli každý 36–58 zásahů ze sta. Francouzi zírali. Začali si nás vážit. Poručíci z povolání byli povýšeni na adjudants-chefs, praporčíky. Předtím, v Tours, však byli českoslovenští letečtí důstojníci do nadporučíka včetně přijati o dvě hodnosti níže, a poručíci do hodnosti četař (sergent). Záložní důstojníci a rotmistři měli plat 1 frank 75 centimů. Ale zato jsme mohli posílat dopisy bez známek s razítkem FM (franchise militaire). Ve Francii byl obrovský rozdíl mezi platem důstojníka a vojína. Francouzský generál s dřevěnou nohou nás pochválil před velkým shromážděním důstojníků, že víme, proč bojujeme. Pak nás nechal nastoupit do řady a zeptal se svého pobočníka:

„A co vlastně jsou zač?“

„Češi!“

Generál zvolal: „Vive la Yougoslavie!“

Kluci pohotově odpověděli: „Zdar!“

Generál, dědek, se lekl, cukl sebou a ten poručík se k němu naklonil a zašeptal: „To jsou Češi!“

Generál souhlasně pokývl hlavou: „Oui, oui.“ A zase zvolal: „Vive la Yougoslavie!“

Zřejmě vůbec nic nevěděl o existenci Čechů. Ale všichni důstojníci takoví nebyli. Jednou jsem potkal v Tours francouzského kapitána jménem Roy s československým pilotním odznakem. Pozdravil jsem ho a on mně odpověděl: „Nazdar!“

Myslel jsem si, že je tedy Čech, ale on byl po první světové válce velitelem 3. leteckého pluku v Piešťanech. Tam se naučil tři česká slova. Stěžoval jsem si mu, že málo létáme a že bychom chtěli brzo na frontu. Vzal mě do skladu, nechal mi přinést novou uniformu a že prý zařídí, abych se dostal ke stíhačům do Chartres. Když jsem přišel mezi kluky, divili se:

„Ukaž se, kdes to vzal? Svleč to a jdi ještě jednou. Přines nám taky takovou uniformu.“

„Kluci, to nejde,“ říkal jsem.

Ale potom se mi přece jen podařilo sehnat ještě čtyřem nové uniformy, aby se dostali do pilotního výcviku v novém. Taký jsem ji sehnal Jirkovi Maňákovi, co byl potom tak slavný.

V prosinci 1939 jsem se vypravil do Cognacu. Za 1. světové války zde byl první generální štáb čs. legií. Chtěl jsem se podívat po stopách našich legionářů.

Robert Robotka, legionář⁴

V 17.30 zastavil náš vlak v Bayonne. Vystupovali jsme rychle, abychom pokud možná nejdřív spatřili ono město, kde se v roce 1914 zrodila naše slavná rota Nazdar. Dojati vzpomínáme všech těch, kteří odhodlaně vstoupili do základní jednotky našeho československého odboje ve Francii. Na památku kupujeme lístky a paní v knihkupectví nám ochotně a se zájmem vypravuje, že na počátku světové války tu bylo hodně Čechů.

Ve vzpomínkách jsem se najednou octl v březnické škole. Vidím chlapce, nyní již dospělé muže, jak se všichni s obdivem díváme na vysokou postavu v bleděmodrém stejnokroji s baretem na vážné hlavě. Smekáme čepice a uctivě zdravíme. Šeptáme si: „To je Robotka, co bydlí za kostelem, francouzský legionář.“ Tehdy jako chlapec a žáček pana řídícího Malého, přiznávám si, že jsem stejně v srdci záviděl onomu velikému muži, legionáři. Škoda, že nejsem velký, chtěl bych být také legionářem.

Stojíme mlčky před nádherným pomníkem, který město Bayonne věnovalo vzpomínce všem bojovníkům, kteří společně prodělávali výcvik svorně vedle sebe. S jedinou velkou myšlenkou – zvítězit nad Teutony⁵ – jak Španělé, tak Poláci, Portugalci a Češi. Téhož večera stojíme se skloněnými hlavami ve starodávné katedrále a myšlenky vážně probíhají našimi hlavami. Bude naše modlitba vyslyšena? Věříme, že ano, vždyť jsme zrovna tak jako tehdy před dvaceti pěti lety bojovali za totéž svaté právo, které nám vyrvali bezohlední a drsní němečtí utlačovatelé. Věříme pevně, že smyjeme tu mladou krev, letos v listopadu prolitou na pražské dlažbě. To také slibuji Tobě, Roberte Robotko – francouzský legionáři, že se ze všech sil vynasnažím, abych se mohl stát hoden alespoň Tvého někdejšího slibu.

Procházím matně osvětlenými ulicemi města a v hlavě se rojí řada vzpomínek. Všechny překonávají železný řetěz pevností, přes území nepřítelů letí a letí bez únavy tam k nám do Březníka a do Kuroslap.

Zahraje si osud se mnou také tak, jako se to stalo Tobě? Anebo bude ke mně milostivější? Víš, Roberte Robotko, přál bych si jenom jednoho okamžiku po všem tom, co se z vůle Hospodina stane. Víš, co tím myslím, že ano? Vždyť ta touha je tak silná a stále se tlačí až by snad člověk někdy povolil. Chtěl bych se dostat

⁴ Pozn. ed.: Zápis z několikastránkového Deníku ze dne 30. prosince 1939 (Bayonne), kde Stanislav Rejthar vzpomíná na legionáře Roberta Robotku.

⁵ Germány.

za Tebou, domů, víš, tam za školu k milému kostelíku s vysokou věží. Chtěl bych být zase jednou, alespoň naposled, tam u nás mezi svými, kde by nám koruny starých javorů vypravovaly hrdinské zkazky ze země hrdinských bojů, kde si hrdě rází cestu „Liberté, égalité, fraternité“.⁶ – Blíží se půlnoc. Rád uléhám a věřím, že dnes se mně bude jistě zdát o domově. Vyplní se mi aspoň toto?

Do Cognacu se mnou jeli kamarádi Toník Zimmer, Bohouš Horák, Pepa Těšínský, Toník Macenauer a Francouz seržant Roger Fixe. V Cognacu jsme se seznámili s panem Markem, předsedou československé kolonie. Díky němu jsme potkali tři české rodiny, které bydlely společně v jednom domku. Byly to rodiny pracovníků z čs. vyslanectví ve Varšavě (Horníčkoví a Procházkovi) a z čs. konzulátu v Krakově (Znojemských). Přijely nedávno. Odmítly se vrátit do protektorátu. Vydaly se raději do světa a zapojily se do zahraničního odboje. Horníčkoví měli dvě dcery, Vlastenku a Oličku, Procházkovi dceru Olušku a syna Jiříka (Inka) a Znojemských dceru Bojku. Strávili jsme u nich první Vánoce v cizině. Byla to taková oáza, daleko od domova. Když jsme k nim s kamarády letci jeli na Vánoce, ustríhli jsme si ve vlaku všichni manžety od košil, aby nebylo vidět, jak jsou špinavé. Bohouš si ustríhl i rukávy, ale já jsem nechtěl. Pak jsme někde tancovali a bylo nám strašné horko, ale za nic jsme si nechtěli odložit saka.

V lednu 1940 jsem se dostal do Chartres, do stíhacího střediska. Odtud byli naši stíhací piloti po skupinkách odesíláni na frontu. Já jsem byl původně vycvičen na pilota dvoumístných a vícemístných bombardovacích strojů. Doufal jsem, že se mi splní dávná touha stát se ještě i stíhacím pilotem. Počasí bylo velmi špatné, a tak z létání nic nebylo. Měl jsem prodělat kratší výcvik v akrobacii, střelbě a čekat na odeslání na frontu. V Chartres jsem absolvoval výcvik v Centre d'Instruction des Pilotes de Chasse.⁷ V Anglii mi z toho někdo udělal zkratku CIC a ta mi po válce způsobila v Praze u komunistů mnohé těžkosti.⁸ V Chartres jsme byli soustředěni z pěti letišť, abychom připravili útoky proti německým tankům. Ale k akci nakonec nedošlo. O Francii jsem někde četl, že v posledním tisíciletí vedla nejvíce válek.

⁶ Volnost, rovnost, bratrství.

⁷ Výcvikové středisko stíhačů.

⁸ Counter – Intelligence Corps – kontrašpionážní sbor v USA. Od roku 1968 řízený CIA – Central Intelligence Agency – ústřední zpravodajskou službou.

V únoru a v březnu jsme prodělávali teoretický výcvik a učili se dál francouzsky. Marně jsme však čekali na odeslání k polním jednotkám. „Rien a signaler“ – nic k zaznamenání, ohlašovala denně francouzská podivná fronta. Této „podivné“ válce se říkalo Drôle de guerre.

Na Velikonoce jsme se v Cognacu měli s letci z různých bází sejít znovu. Domluvili jsme se, že nacvičíme Českou besedu. Byl to nápad poručíka Horáka. Slíbil, že uspořádá na některé z leteckých základen slavnostní akademii. Já jsem měl z České besedy strach. Byl jsem zvyklý na Moravskou besedu, kterou jsme povinně nacvičovali v leteckém učilišti v Prostějově. V dopise Vlastence jsem raději místo sebe doporučil skvělého tanečníka, poručíka Františka Fajtla, pozdější eso v bitvě o Anglii i v dalších leteckých soubojích. Přijeli jsme spolu do Cognacu 23. března na Bílou sobotu. Nebylo nás dost, a tak jsem musel nastoupit i já. Při nacvičování se tančilo ve čtyřech párech. Fajtl se Simone Práškovou, dcerou československého legionáře a Francouzky, Těšínský s Vlastenkou, Zimmer s Oluškou a já s Oličkou. Tanečními mistry byli legační rada dr. Procházk a paní Horníčková. Pan Horníček byl již půl roku v Londýně. Ještě nyní mi v uších zní úvod do besedy, „Dámy, páni, beseda začíná...“ Slyším dosud pokyny „pata, špička, celá noha...“ nebo „malé kroky, pane poručíku...“ Na nádraží nám Simone doporučila: „Et surtout ne dansez pas la beseda dans le train.“ (A hlavně netančete besedu ve vlaku!)

Nevěděli jsme tehdy, že se už ve Francii nesejdeme a že na besedu, natož akademii, vůbec nedojde. Dne 11. května jsem z Châteauroux psal Vlastence, že na svatodušní svátky nedostanu „permission“ (dovolenou). Také od Zimmera došel 10. května telegram, že veškeré dovolené byly zastaveny. Události nabíraly rychlý spád. Začalo poslední tažení francouzské války. O Velikonocích jsme to ještě nevěděli. A tak jsme se radovali z pomlázky. Na Červené pondělí jsme zažili v Cognacu velkou legraci. V domě našich hostitelů stála dole pod schodištěm ošatka s malovanými vejci. Fajtl s letci se z prvního poschodí dívali dolů na vejce.

„Podívejte se, jak strčili stíhač,“ řekl Fajtl a pustil dolů klíč. Ten se zabodl rovnou do vejce!

Při rozhovorech s Vlastenkou jsem byl překvapen souzněním našich názorů na politickou situaci. Při svém mládí se dívala na věci kolem sebe jako já. Jen v jednom jsme se neshodli. Nepodceňovala Mnichov, nepodceňovala mé argumenty o totální nepřipravenosti Francie na válku a můj názor na špatné vedení operací, ale Francie se zastávala. Byla odchovaná francouzskou

kulturou a měla ráda francouzské básníky... Nakonec na mě vytáhla argument, který u ní obstál. Vysvětlovala, že když pan Horníček přijel do Francie, jeho prvním dojmem byly vyliďněné vesnice, muži o berlich a celková defetistická atmosféra. Její otec byl legionář, starý voják, a věděl dobře, co válka obnáší, a tak poznamenal, že vlastně v první světové válce před dvaceti lety Francie nesla největší tíhu bojů. Na jejím území probíhaly velké bitvy, na jejím území v zákopech Francie krvácela. A nevzpamatovala se. Jedna generace šla do války podruhé... Byla psychicky na dně.

Také mi vyprávěla, jak jim Francouzi pomohli před odchodem z Polska do přístavu Le Havre. Těsně před odjezdem z Varšavy do Gdyně se Horníčkoví dozvěděli, že loď nepojede přes Kiel. Bylo by to pro českou rodinu příliš nebezpečné. Zařídil to francouzský vojenský atašé, otec Vlastenčina spolužáka Georges.

A k tomu Vlastenka přidala: „A Francie je tak krásná...“ V tom jsem s ní souhlasil. „Didoni“,⁹ jak jsem Francouzům říkal podle toho jejich „dis donc“, mají štěstí. Po dlouhém čase, koncem šedesátých let jsem na pár dní Francii opět navštívil. Byl jsem překvapen nejen tím, že Francouzi šli velmi nahoru, ale také jejich srdečností a pohostinností. Dávali všude najevo svoje sympatie k nám a navíc měli pochopení pro naše poměry. Snad také proto, že poznali na své kůži, co byla okupace.

V dubnu mě přemístili do středu Francie na letiště Châteauroux. V květnu 1940 jsem byl povýšen do francouzské hodnosti lieutenanta.¹⁰ Když jsem byl povýšen, dostal jsem na výstroj 2 400 franků. Měli jsme speciální přidělení jako piloti k aviation d'assaut (bitevní letectvo). Stále přšelo a přšelo, tak jsme mnoho nelétali. Zdejší říčka se již rozlila po přilehlých lukách. Všude bylo hodně vody, zvláště na letišti. Sešli jsme se tam čtyři Češi ze čtyř různých bází. Poručík Fajtl zůstal v Chartres, Zimmer a Těšínský v Tours.

To už 10. května 1940 zahájil Hitler útok na Belgii a Holandsko. Dvaceti sedmi Heinkely 111 bombardovali francouzská letiště. Práskalo to všude, nedalo se nic dělat než zalehnout na zem. Padlo-li to někde na silnici, vůbec se nedalo poznat, že tam někdy byla. Prováděli to velice důkladně, míchali nárazové bomby se zápalnými. Ve dvou místech tím způsobem založili požáry. Jeden se jakž takž podařilo lokalizovat. Druhý vykonal svoji zhoubu až do

⁹ Dis donc – Hele.

¹⁰ Poručíka.

základů. Bylo to hrozné. Bomby zasáhly sklady a hangáry, docházelo ke ztrátám na životech. Bylo sedm mrtvých a čtyřicet zraněných. Desátník Jan Černý z Heřmanovic,¹¹ můj kamarád, byl těžce zraněný. Zasáhla ho střepina a roztrhla mu břicho a utrhla ruku. Byl stále při vědomí. Víc než čtvrt hodiny musel zůstat v krytu s jedním naším poručíkem, poněvadž nálet ještě trval. Chtěl, aby mu dali revolver, že se zastřelí, poněvadž to byla hrozná bolest. Obával jsem se, že to nepřežije, protože ztratil mnoho krve. Měl od začátku smůlu. Nejprve si zlomil nohu hned po našem příchodu do Francie a pokulhával. Když se stěhoval z jedné posádky na druhou, zastihla ho mlha a ještě s dvěma Francouzi havarovali. Honzík si pohmoždil prsa, hlavu, obě nohy si zlomil a vymknul, nařízly se mu šlachy, bylo to hrozné.

Nakonec zemřel, smrt mu byla vykoupením. Pohřbili ho na svatodušní pondělí 13. května 1940 ve společném hrobě ještě s devíti Francouzi. Četaři Martincovi při stejném náletu střepina zranila nohu, dvakrát mu přerazila lýtko.

I poručík Horák v Etampes vystrojoval pohřeb. Čtrnáctého května se zabil při výkonu služby poručík letectva Vladimír Kučera. Velmi dobrý kamarád. Malíř a hudebník.

Z fronty jsme měli zprávy, že naši letci se statečně drží. Rotmistr František Peřina získal pět oficiálních vítězství. Od jednoho francouzského důstojníka jsem se pak dozvěděl, že Peřina jich má dokonce již jedenáct! To by bylo jedenáct strojů a třicet tři nenáviděných Bošů.¹² Peřina byl tehdy na frontě za 1,95 franků denně! Tento hrdina po celou zimu si tam neměl možnost v maringotce zatopit, protože neměl ani sou v kapse.

Nálety pokračovaly. Jednou jsem šel z polního letiště, když začal nálet. U strážní budky sloužili černoši – Senegalcí. Vtom zasáhla nedalekou vesnici bomba. Ohlédl jsem se. Jeden z nich se vztyčil, vzdal k počtě zbraň a skočil

¹¹ Pozn. ed.: O Janu Černém napsal po roce (dále jen r.) 1989 Jindřich Bednář životopisný medailonek *Osudové varování*. Viz sborník BEDNÁŘ, Jindřich – ČERNÝ, Karel – MIKULKA, Jiří: *Neumlčitelní hrdinové. Osudy padlých zahraničních vojáků z okresu Třebíč*. (Třebíč, Západomoravské muzeum v Třebíči b. r., s. 19–25.) V příspěvku se cituje z dopisu S. Rejthara z 12. listopadu 1940: *Byl však především ukázněný voják a měl skvělý charakter. I za nejhrošších poměrů v Polsku a ve Francii... Svým chováním, jednáním a vystupováním si Jenda každého získal. Byl družný, slušný a kamarádský. Byl jsem hrdý na to, že je můj krajan...*

¹² Boches – Francouzi tak říkali Němcům.

do kanálu. Myslel jsem si, že je zasažen. Když jsem se vracel a rozhlédl se, uviděl jsem, že z kanalizační roury čouhají boty, pak se vysunuly nohy a záda a nakonec vylezl vystrašený černochoch a strašlivě kňučel jako nějaké zvíře. Říkal mi: „To byla ale rána. To jsem se lekl!“

Jindy mě v dešti zastavil černochoch, utíkal za mnou a celý udýchaný volal: „Monsieur le lieutenant!“

Počkal jsem na něj, on doběhl, postavil se do pozoru, ukázal na nebe na letadlo, které letělo nad námi, a podal „důležité“ hlášení:

„Aeroplán zmokne, chachacha,“ zasmál se, odsalutoval a odběhl.

Oni nesnášeli bombardování, děsně se báli. Francouzští kluci ty černochochy vždycky zlobili, házeli jim kamení na strážnici a pak se všichni navzájem honili a strašně vrískali. Při jednom náletu jsem se uchýlil do nejbližšího krytu, pumy padaly už docela blízko, letadlo to pokropilo těsně před krytem, když se tam ozvalo ječení. Nadzvedli jsme lavice a tam byli schouleni černoši, zapletení do sebe, jen bělmo očí jim svítilo a zuby jim drkotaly hrůzou. Po každém náletu byl velký zmatek. Jednou zmizel i pokladník, který nám před náletem začal vyplácet zálohu na tak zvaný statut, peníze, které nám patřily dle dohody s pařížskou vládou. Pokladník tehdy trezor honem zamkl a prchl i s ním. I takhle se občas provozoval systém D... Od května se tvář Francie denně měnila. Do tisku pronikaly zvěsti z fronty. Všude mapy s označenými bitevními poli. Na ulici se dělaly hloučky. Citovaly se proslovy státníků. Ministerský předseda Paul Reynaud, který nastoupil v roce 1940 po Daladierovi, varoval a zároveň povzbuzoval. Dne 21. května prohlásil, že kdyby mu někdo pravil, že zázrak zachrání Francii, uvěřil by v zázrak, protože věří ve Francii. V téže řeči zazněla zlověstná pravda: mosty na Maase nebyly vyhozeny. Za necelý měsíc nato, 13. června, Reynaud už jen řekl: „Le jour de la résurrection viendra!“¹³

Po silnicích se táhly proudy uprchlíků. Vlastenka později vyprávěla, že když 20. května přišla do lycea, oznamoval jim profesor filosofie, Monsieur Guillot, že písemka nebude, bezradně hvízdnul a rukou mávnul za sebe. Učitelé i žáci místo kompozice obsluhovali u stolů zubožené uprchlíky ze severní Francie. Jediným světlým bodem bylo, vyprávěla Vlastenka, že se dne 23. května po cestě z letiště náhle v Cognacu objevil nadporučík Fajtl. Prý nad námi letěly dva letouny „a z jednoho visela noha“, žertoval. „To jsem vám dával znamení!“ U kulatého stolu se pak vyprávělo až do šesti hodin do rána. Potom František

¹³ Den vzkříšení přijde!

na půjčeném kole zamířil na nádraží zjistit odjezdy vlaků. Provolávala se sláva letcům.

Němci obešli Maginotovu linii, kterou Francouzi „zapomněli“ dostavět k moři po belgicko-francouzské hranici. Pancéřované hordy se řítily do nitra Francie. Belgická armáda byla rozdracena. V místním tisku se 28. května objevila fotografie mladého belgického krále Leopolda a pod ní palčivá otázka: „Le roi des Belges a-t-il trahi?“¹⁴ Neštěstí se valilo ze severu.

Anglický expediční sbor byl téměř zahánán do moře. U Dunkerque mu hrozilo zajetí. Nálety Luftwaffe¹⁵ byly častější a častější. Pak přišel rozkaz, abychom se přemístili do jižní Francie do Tarbes nedaleko Lourdes. Část letců se přesunula letadly, ostatní vlakem. V červnu 1940 se o létání nedalo uvažovat, prý až bude pokoseno obilí, pak budou teprve vhodné přistávací plochy.

Čtvrtina letců u francouzské armády byli Češi. I Francouzi měli výborné piloty a střelce. Vážili si nás a trochu se styděli za postoj Francie v době Mnichova. Každému z nás přidělili kmotru – marraine, která se o nás starala, posílala nám balíčky, psala nám dopisy a zvala nás na dovolenou. Mojí marraine byla manželka spisovatele Feuchtwangera.

Poslední neděli před pádem Francie jsme si udělali sváteční výlet do blízkých Lourdes. Opět jsme se přesvědčili, že Češi jsou všude ve světě. Zašli jsme cestou do jedné hospody a hlasitě se bavili. Tlustý hospodský nás slyšel, zajásal a zavolal do kuchyně:

„Mámo, zadělej na buchty, jsou tady naši kluci!“

Pak nám udělal řízky, zkrátka jako doma. Z Lourdes jsme viděli Pyreneje. Ve městě stála spousta připravených sanitních vlaků, bylo tam moc uprchlíků ze severních krajů Francie, tehdy již zaplavených stejnokroji wehrmachtu.¹⁶

Na válečnou Francii mně zůstaly tři vzpomínky. Veselá, osudová a dramatická.

Tak tedy ta veselá. V pařížském Sokole nás požádali, aby pro propagaci brannosti dva letci v nových parádních uniformách podali tanečnicím ve velkém městském cirkuse kytice. Slíbili nám odměnu, což bylo velmi lákavé. A my jsme si ovšem mysleli, že nás nikdo nezná. Čekal jsem s kamarádem Hradilem na

¹⁴ Belgický král zradil?

¹⁵ Německé vojenské letectvo (od roku 1935).

¹⁶ Ozbrojené síly nacistického Německa.

své „vystoupení“, když tu se tam vyřítil chlap na koni a bičem hnal kolem nás třináct zebber. Instinktivně jsme couvali, i když jsem věděl, že koně na člověka nešlápou, ale tyhle zebry byly tak divoké... Jak jsme couvali, náhle se zezadu ozvalo zařvání. Otočili jsme se a zírali do tlamy lvovi. Uskočili jsme k žirafě. Když jsme potom vyrazili za svým „úkolem“ do prudké záře reflektorů, abychom se s kyticí přiblížili k okouzlujícím dívenkám, ozvalo se odněkud z druhé strany a přes obrovské hlediště: „Standóóó!“

A několikrát se to opakovalo. Kamarádi v hledišti, letci, nás poznali a začali tleskat a halekat: „Staňo, ty bejku, co tam děláš?“

Hradil i já jsme se pěkně zpotili. Umělkyně se pořád klaněly, baletky stály na špičkách, lidi je vyvolávali, ony stály, měly půvabně roztažená průhledná křídla, no ohromné číslo. Reflektory na nás šajnily, kluci v hledišti řvali nadšením. Byla z toho ostuda. Zděšeně jsem vyběhl ze scény a upaloval pryč z cirkusu. Venku jsem narazil na českého diplomata dr. Procházku. Ptal se mě, kam tak běžím. Odpověděl jsem: „Však jste viděl!“

Díval se na mě nechápavě. Myslel jsem si tudíž, že nic neviděl a neslyšel a že tedy nebude o mně vyprávět. Ale když jsem přišel k našim společným známým, o ničem jiném se prý nemluvalo. Ale Vlastenka to pak popřela.

Za peníze vydělané v cirkuse jsme s kluky šli na večeri. Rozhodli jsme se pro řízek a moc jsme se těšili, že se jednak najíme, jednak že si pochutnáme. Kluci mě vyzvali, abych řízky objednal. Lámanou francouzštinou jsem vyhověl. Jenže potom číšník, který se k nám blížil, k naší hrůze žongloval s talíři plnými šneků! A už jsme je měli na stole. Bránili jsme se, jak jsme to jen dokázali, ale nic naplat. Před každým z nás stál talíř s francouzskou pochoutkou. Problém byl v záměně slov escalopes – řízky a escargots – šneky. Ortel kluků vyzněl krutě:

„Stando, to musíš sežrat sám, jsi stejné prase jako voni!“

Tak se mi podařilo pošramotit si svou pověst absolventa brněnské reálky se znalostí francouzštiny.

Osudová vzpomínka byla moje návštěva v Cognacu, kde jsme hledali památky po prvním československém generálním štábu za první světové války. V rodině manželů Olgy a Jaroslava Horníčkových, jak už jsem dříve naznačil, jsem potkal Vlastenku, milou a moudře hovořící dívenku, která se později v Anglii stala mojí ženou. Zajistila nám tenkrát noclehy u pana Kredby v hostinci Au cheval blanc (U bílého koně). Pan Kredba byl Čech a měl z letců takovou radost, že nás ubytoval a hostil zadarmo. Samou radostí se zpil jak zákon káže.

Tou dramatickou vzpomínkou byl útěk z Francie, kterému předcházela zpráva o kapitulaci. Ráno 17. června 1940 jsem ležel v pokoji na posteli a pohrával si se šňůrou od záclon nebes nad ní. Náhle přiběhli kluci, vtrhli do pokoje a volali jeden přes druhého: „Stando, v rádiu hlásili, že Francie padla!“

„Nekecejte,“ odbyl jsem je rozčileně. „Blbě jste rozuměli, neumíte francouzsky. To není možné. Zmatkujete. Půjdu se zeptat.“

Byla to pravda. Slyšel jsem na vlastní uši hlas z rádia: „Arrêtez le feu!“¹⁷ Skutečně. Francie se vzdala Hitlerovi.

Pro Čechy a Poláky to byla bezvýhodná situace. Co když nás Francouzi vydají Němcům? Musíme pryč, jinak nás Němci zajmou! S Francouzi už ani nebyla řeč. Měli své rozkazy, dokonce vyndali z letadel součástky, aby nikdo nemohl uletět. Spálili jsme některé československé doklady. Nebylo bezpečné mít je u sebe.

Městečko Tarbes leží asi sto kilometrů na jih od Bordeaux. Blíž odtamtud jsme měli na španělské hranice v Pyrenejích. Ale možná, že Franco by nás vydal Němcům. Později se ukázalo, že nikoli. Tehdy asi třicet šest příslušníků pozemního vojska uteklo do Španělska. Tam byli potom tři a půl roku v koncentračním táboře Miranda. My jsme se rozhodli pro transport do Bordeaux. Pryč, za každou cenu. Odtud jsme se chtěli přeplavit do Anglie. V rádiu vysílali Churchillovu výzvu: „Všichni letci do Anglie!“

Na poradě důstojníků se rozhodlo, že budeme bojovat dál a připravíme přesun do Anglie. Kromě vojáků včetně dvanácti důstojníků nás bylo s příslušníky české kolonie kolem osmdesáti pěti osob. Velení převzal kapitán Jan Veselý. V hodnosti nadporučíka jsem byl jeho pobočníkem.

Nejprve jsme zařídili, aby nám Francouzi vyplatili zadržovaný žold pro celou naši skupinu. Peníze jsem si nechal u sebe. Navštívili jsme velitele místní posádky a požádali o autobus a nákladní auto. Nechtěl je vydat, že prý to vůbec nepřichází v úvahu. Museli jsme na něj zostra. Povolil teprve tehdy, když jsem vytáhl pistoli a když pochopil, že jsme měli něco společného s Cizineckou legií, o níž bylo známo, že její příslušníci jsou schopni všeho. Namířil jsem na něj a řekl školní francouzštinou:

„Dáte nebo nedáte?“

¹⁷ Zastavte palbu!